

ФАКТОРИ ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА

Семенда Д.К., к.е.н., професор

Семенда О.В., к.е.н., викладач

Тернавська І.Б., к.е.н., доцент

Уманський національний університет садівництва

Анотація: У статті систематизовано фактори, механізми та напрями підвищення інтенсифікації молочного скотарства. Обґрунтовано, що до основних факторів інтенсифікації, які мають прояв у галузі молочного скотарства, належать: природно-біологічні, техніко-технологічні, організаційно-економічні, соціальні, екологічні, інноваційно-інвестиційні, інформаційні та інтелектуальні. Результати досліджень переконують, що фактори інтенсифікації діють комплексно, у взаємозв'язку, що вимагає обґрунтованого підходу до розкриття сутності їх взаємодії при розробленні й реалізації державних програм розвитку молочного скотарства. Для розвитку інтенсифікаційних процесів важливою складовою повинен стати інформаційний фактор, який поки що недостатньо досліджений і має дискусійний характер. Інтелектуальні фактори визначаються через розвиток науки, освіти, культури, наявності організацій, що ведуть НДДКР. Необхідно пам'ятати про роль науки в розробці рекомендацій, пропозицій і технологій, здатних інтенсифікувати виробництво молочної продукції, зробити його конкурентоспроможним і економічно вигідним.

Доведено, що послідовну інтенсифікацію молочного скотарства на інноваційній основі слід розглядати, як першочерговий економічний важіль і запоруку підвищення прибутковості виробництва якісного молока й ефективнішого використання генетичного потенціалу продуктивності корів в аграрних підприємствах. Стратегія розвитку має бути спрямована на: підвищення рівня інтенсифікації, концентрації і спеціалізації виробництва та відновлення роботи придатних до подальшої експлуатації тваринницьких ферм, формування оптимальних за розмірами тваринницьких комплексів; істотне підвищення продуктивності худоби на основі поліпшення якісного складу поголів'я, охоплення селекційно-племінною роботою селянських і фермерських господарств; досягнення технологічного переоснащення та економічної стабільності галузі; впровадження ефективних ресурсозберігаючих технологій виробництва продукції тваринництва; створення нових робочих місць та розширення зайнятості сільського населення.

Ключові слова: інтенсифікація, молоко, молочне скотарство, фактори, продуктивність, годівля, технології утримання.

FACTORS AND TRENDS OF INCREASING OF INTENSIFICATION OF DAIRY CATTLE BREEDING

Semenda Dmytro, Ph.D. Economic Sciences, Professor

Semenda Olena, Ph.D. Economic Sciences, lecturer

Ternavska Inna., Ph.D. Economic Sciences, associate professor

Uman National University of Horticulture

Summary: Article is devoted to systematized factors, mechanisms and trends of increasing of intensification of dairy cattle breeding. The authors substantiated that the main factors that have manifested in the dairy industry are: natural biological, technical, technological, organizational, economic, social, environmental, innovation and investment, information and intelligence. The results of the research show that factors of intensification have complex impact, they have interrelation with each other, which requires a reasoned approach to the disclosure of their interaction in the development and implementation of state programs of development of dairy cattle breeding. For the development of processes of intensification we have to obtain an important component of an information factor which has not been sufficiently studied so far and has a polemical character. Intelligent factors are determined through the development of science, education, culture, the presence of organizations that conduct research. People must remember the role of science in the development of recommendations, proposals and technologies that can intensify dairy production and make it competitive and profitable.

The authors substantiated that a consistent intensification of dairy cattle breeding on the innovation basis should be regarded as the primary economic lever to increase profitability and ensure quality of milk production and better use of the genetic potential productivity of cows in agricultural enterprises. The strategy of development should be directed to: increasing the level of intensification, concentration and specialization of production and reconstruction of suitable livestock farms for further use, creating the optimal size of livestock farms; a significant increase of livestock productivity through improving the quality of the cattle, providing farmer enterprises with selection and breeding work; achieving technological upgrading and economic stability of the sector; implementation of effective resource-saving technologies of livestock production; job creation and expansion of rural employment..

Key words: intensification, milk, dairy cattle breeding, factors, productiveness, feeding, technologies of breeding .

Постановка проблеми. Збільшення виробництва високоякісних продуктів молочного скотарства є проблемою, яка з роками не втрачає актуальності та набуває дедалі більшого значення зі здобуттям України своєї частки на глобальному ринку в умовах зростання світового попиту. Стратегічним пріоритетом молочної галузі є розвиток високотоварного

конкурентоспроможного виробництва продукції тваринництва за рахунок ефективного використання матеріального, трудового й земельного потенціалів сільського господарства [1, с. 32].

В основі інтенсифікації виробництва молока лежить удосконалення самого об'єкта інтенсифікації, яким в молочному скотарстві є дійні корови. По-перше, необхідно значно підвищити продуктивність молочного стада як найважливішого фактора росту економічної ефективності інтенсифікації. По-друге, якісне вдосконалення тварин слід спрямувати на створення типів та порід, пристосованих до умов промислової технології. Це сприятиме досягненню двох цілей: збільшенню виробництва молока та підвищенню продуктивності праці працівників тваринництва [2, с. 63].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням основних факторів підвищення інтенсифікації, в тому числі й галузі молочного скотарства в сучасних умовах займається достатня кількість науковців, серед яких: М.С. Вітков, Ю.П. Козак, Н.В. Оляднічук, М.К. Пархомець, О.В. Романів, В.І. Смоляр [2, 4, 5, 7, 10, 11].

Невирішені складові загальної проблеми. Сьогодні обґрунтування стратегічних напрямків інтенсифікації виробництва молока потребують детального аналізу. Збільшення поголів'я корів – екстенсивний шлях розвитку галузі, а підвищення їх продуктивності – інтенсивний. Поєднання обох шляхів має істотне значення в обґрунтуванні стратегії розвитку галузі. Будь-який з шляхів може забезпечити збільшення обсягів виробництва молока, але при цьому виникає потреба ранжування чинників, що впливають на ефективність виробництва.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження основних факторів на напрямів підвищення інтенсифікації галузі молочного скотарства.

Виклад основного матеріалу досліджень. В недалекому минулому Україна відносилась до країн з достатньо високим рівнем розвитку молочного скотарства. Але з ряду об'єктивних і суб'єктивних причин до реальної необхідності інтенсифікації тваринництва звернулись з великим запізненням.

Завдання по збільшенню обсягів виробництва продукції вирішувалося, в основному, за рахунок збільшення поголів'я корів, що спричинювало великі затрати праці і матеріально-грошових засобів на одиницю продукції [3, с. 40].

На сучасному етапі реального занепаду галузі молочного скотарства необхідно впроваджувати ефективні заходи виходу з кризового стану. Тут інтенсивний шлях розвитку галузі залишається неминучим, але здійснювати його потрібно уже на новій ринковій основі.

В свою чергу, процес інтенсифікації, як соціально-економічне явище, має багатофакторний характер і тому потребує системного підходу до його дослідження та виявлення комплексного впливу сукупності чинників на обсяги та ефективність аграрного виробництва. З огляду на це, нами поставлено завдання окреслити основні фактори інтенсифікації галузі молочного скотарства та виявити особливості комплексного їх впливу на результативність виробництва молока.

Романів О. В. стверджує, що розвиток молочного скотарства відбувається під впливом факторів, які умовно поділяються на: динамічні, що можуть бути змінені в короткостроковому або середньостроковому періодах – це економічні, організаційні, технологічні; відносно статичні, що склалися впродовж багатьох років, навіть століть, і не можуть бути змінені в коротко- чи середньостроковому періодах – це природно-кліматичні, біологічні, соціально-культурні. При цьому природний, виробничий і науковий потенціал України сприятливий для розвитку молочного скотарства і дозволяє, при його правильній організації, забезпечити входження України до складу основних виробників і експортерів молока у світі [4].

На нашу думку, до факторів інтенсифікації, які мають прояв у галузі молочного скотарства, належать: природно-біологічні, техніко-технологічні, організаційно-економічні, соціальні, екологічні, інноваційно-інвестиційні, інформаційні та інтелектуальні (рис. 1.1).

Такий розподіл факторів є дещо умовним, адже окремі з них можуть одночасно відноситись до декількох груп.

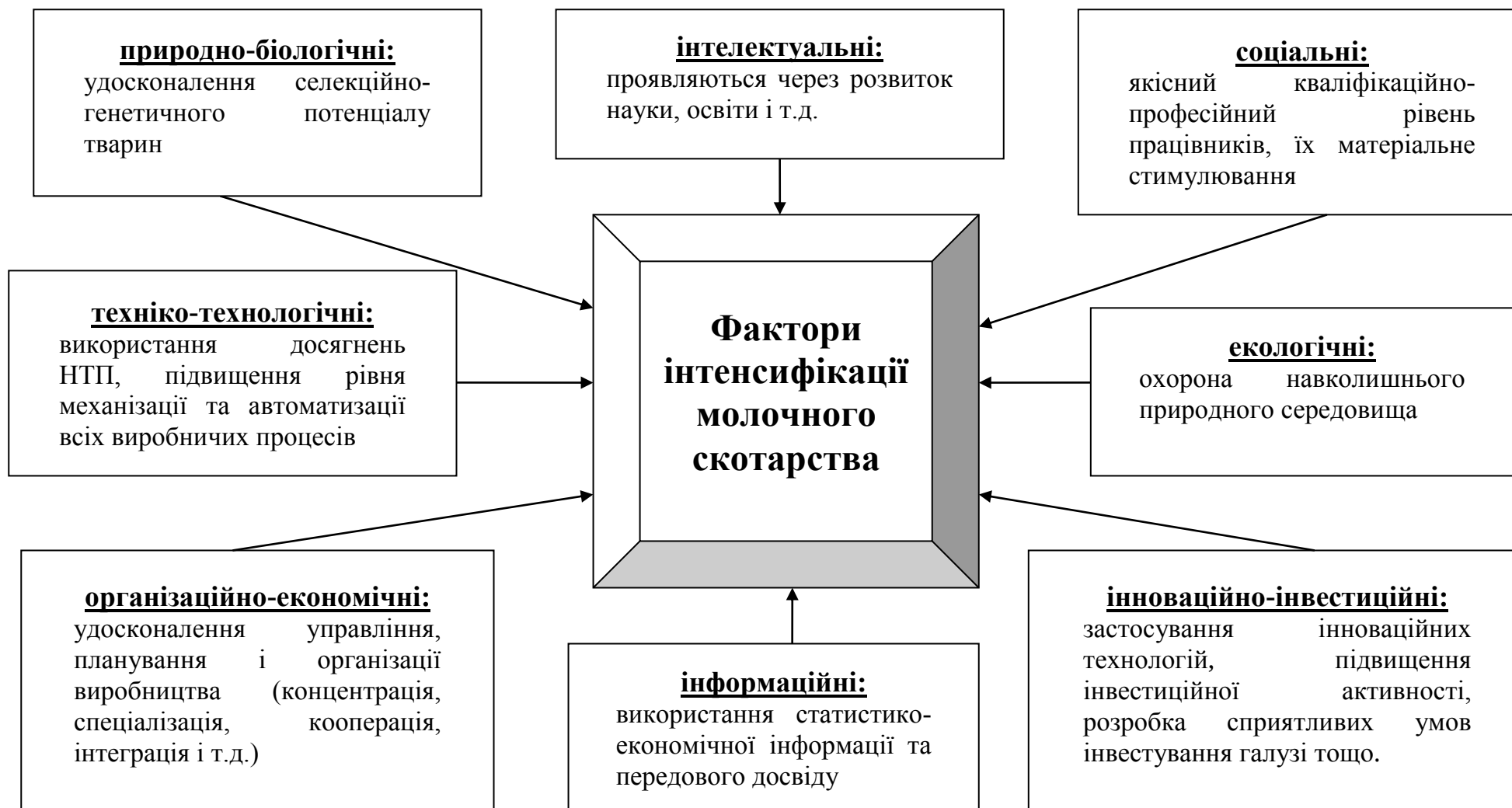

Рис. 1. Фактори інтенсифікації галузі молочного скотарства (власна розробка)

Проте необхідно пам'ятати: всі фактори інтенсифікації діють комплексно, у взаємозв'язку, що вимагає обґрунтованого підходу до розкриття сутності їх взаємодії при розробленні й реалізації державних програм розвитку молочного скотарства.

Для розвитку інтенсифікаційних процесів важливою складовою повинен стати інформаційний фактор, який поки що недостатньо досліджений і має дискусійний характер. Сутність його полягає в тому, що на основі наукової та статистико-економічної інформації створюються можливості вибору найефективніших варіантів забезпечення виробничих процесів за умов значної економії матеріально-технічних ресурсів і праці [5, с. 56–57].

Інтелектуальні фактори визначаються через розвиток науки, освіти, культури, наявності організацій, що ведуть НДДКР. Інтелектуальні ресурси – це досвід, спеціалізація, освіта та культурний рівень населення регіону. Необхідно пам'ятати про роль науки в розробці рекомендацій, пропозицій і технологій, здатних інтенсифікувати виробництво молочної продукції, зробити його конкурентоспроможним і економічно вигідним.

Отже, підвищення ефективності функціонування молочного скотарства на основі інтенсифікації насамперед передбачає: поліпшення умов годівлі та догляду за тваринами; удосконалення наявних технологій утримання корів і виробництва молока; поліпшення племінної роботи. Серед наведених чинників саме удосконалення племінної роботи та правильна її організація передбачає вибір молочної породи для масового розведення, створення відповідних племінних заводів та інших племгоспів, одержання достатньої кількості бугаїв-плідників, оцінка їх за якістю потомства та використання поліпшувачів згідно з розробленою ротацією ліній у всіх господарствах кожної області. Комплексне вирішення зазначених питань дасть можливість створити високопродуктивні молочні стада та значно підвищити економічний ефект у галузі при мінімальних витратах матеріально-грошових ресурсів і часу [6, с. 12].

Нині в молочному скотарстві України використовується близько 20 молочних порід корів. Проте жодна з них не доведена до належних

кондицій, не відселекціонована, не має достатньої кількості належних бугаїв-плідників для удосконалення породи. Плани породного районування не обґрунтовані. Це, в свою чергу, створює великі труднощі в організації селекційно-племінної роботи, відборі та підборі тварин, веденні обліку тощо [7].

Порода виконує роль основного засобу виробництва, тому успіхи чи невдачі селекціонерів швидко позначаються на рівні продуктивності поголів'я значних регіонів. Порода має динамічний характер і ніколи не буває чимось раз і назавжди визначеним. Світовий процес переходу до інтенсивних методів ведення молочного скотарства супроводжується глобальними породними перетвореннями. Однією з найхарактерніших їх особливостей є швидке збільшення поголів'я тварин чорно-рябої породи – як найбільш конкурентоздатної. Це зумовлюється не тільки її високим потенціалом молочності, але й кращою, порівняно з іншими породами, „технологічністю” тварин. Дані особливості і визначають зміни в складі порід худоби молочного напрямку продуктивності різних країн світу, зокрема України. Особливо інтенсивно ці процеси відбуваються в останні 20 років [8, с. 26].

Удосконалення племінної роботи має провадитись у напрямі поглиблення спеціалізації тварин за характером одержуваної продукції; впровадження ефективних строків отелення корів; проведення заходів профілактики захворюваності. Дослідження зарубіжних та вітчизняних вчених і перші підсумки роботи спеціалізованих комплексів показали, що кращі результати досягаються при поділі скотарства на молочний та м'ясний напрями. Кардинальним чином поліпшити економічну ситуацію можливо лише на основі інтенсивного ведення тваринництва та спеціалізації товаровиробників по відтворенню одного з видів худоби або птиці: репродукція та вирощування телят з 15–20-денного віку, дорощування молодняку, відгодівля молодняку та дорослої худоби; репродукція, вирощування молодняку, відгодівля свиней; виробництво інкубаційних яєць, отримання курчат, вирощування бройлерів. Виробничо-господарська діяльність підприємств, що мають предметну

спеціалізацію із замкнутим циклом відтворення, неможлива без кооперування на основі поставок кормів, елементів основних фондів, спільного використання трудових ресурсів. Процеси концентрації та спеціалізації в сільському господарстві суттєво підвищують рівень його товарності, що створює умови для постійних прямих зв'язків з галузями переробки, дозволяє направляти сировину на переробку на стабільній основі, скорочує кількість постачальників [9, с. 51].

Серед численних чинників на продуктивність молочних корів впливає вік, годівля, вік телиці при осіменінні. Відомо, що в умовах промислової технології зазвичай скорочується тривалість господарського використання корів. Численні матеріали досліджень доводять, що корови у більш молодому віці, в перші лактації дають більш низькі надої, порівняно з коровами більш старшого віку. Зазначимо, що параметри інтенсивності вирощування корів і терміни осіменіння телиць мають свої особливості, які залежать насамперед від скоростиглості порід і рівня годівлі в усі періоди зростання.

Помітний вплив на продуктивність корови має сезон отелення. Так, корови розтелені взимку (грудень-лютий), дають в середньому на 7–10% більше молока, ніж розтелені пізно навесні чи влітку. Це пояснюється тим, що у корів зимових отелень лактаційна крива (зміна величини удою від 1-го місяця після отелення до 10-го включно) має дві вершини підйому – на 2–3-му місяці та на 4–5-му при вигоні на пасовища. Необхідно зазначити, що телята осінньо-зимових отелень народжуються більш міцними та рідше хворіють, ніж народжені у весняний час.

Формування стабільної кормової бази передбачає організацію інтенсивного кормовиробництва безпосередньо в господарствах, впровадження найраціональніших методів збирання та зберігання кормів, правильний підбір сумішей злакових і бобових культур відповідно до природних умов господарства, що забезпечує підвищення збору з 1 га посівів, поліпшення природних кормових угідь.

Повноцінна годівля, коли в раціонах корів є всі необхідні поживні речовини, сприяє одержанню високоякісного молока. На підвищення жиру в молоці впливає збільшення в раціонах корів доброякісного сіна та кормів, багатих на легкоперетравні вуглеводи, білки й мінеральні речовини до рівня, передбаченого нормами годівлі худоби. Для поліпшення якості молока за вмістом жиру і білка необхідно також ефективно проводити відбір корів за цими показниками, створювати такі умови годівлі та утримання поголів'я основного стада, які б сприяли підвищенню цих компонентів у молоці.

Згідно з нормативами на 1 корову при продуктивності 5000 л молока за рік витрачається 55 ц корм. од., на 1 голову молодяку великої рогатої худоби – 26 ц корм. од. і на 1 голову свиней – 9,2 ц корм. од.

Одним із факторів, що безпосередньо впливає на рівень продуктивності корів і формує собівартість виробленої продукції, є технологія утримання тварин. Помірний мікроклімат приміщень, зручність роздачі кормів і поїдання їх тваринами сприяють кращому виробленню молока та його віддачі.

Найбільш поширеною системою утримання корів у країнах Європейського Союзу є безприв'язне зі „шведським столом” годівлі й доїнням у спеціально обладнаних доїльних залах. Таке утримання вважається найбільш дешевим і дозволяє збільшити навантаження на одного оператора доїння в 3–4 рази [10].

Важливим чинником підвищення ефективності є удосконалення системи виробництва. Так, за даними В. І. Смоляра та Т. А. Коломієць при застосуванні доїльної установки типу „Тандем” продуктивність корів зростає на 16,9%, а показник жирності молока – на 0,11%, витрати при цьому зменшуються майже на 12%, в основному за рахунок скорочення витрат на оплату праці через підвищення її продуктивності. В результаті собівартість виробництва 1 ц молока знижується майже на 30% [11, с. 62]. Тобто, при застосуванні такої технології доїння суттєво підвищується економічна ефективність виробництва молока, до чого й прагнуть сільськогосподарські підприємства.

У технології виробництва молока одним із головних завдань є створення адаптованого комплексу машин, який дає змогу швидко отримувати молоко

високої якості та зберігати його первинні властивості. Нині впровадження сучасних технологій та техніки для доїння має надзвичайну актуальність.

Безприв'язне утримання корів із доїнням їх у залах дає змогу зменшити затрати праці до 1,5–2,0 люд.-год на 1 ц молока (у 6–8 разів менше від середніх по Україні), зменшує рівень захворювань корів на мастит до 2–3%, дає можливість отримувати молоко найвищого ґатунку, вести племінну роботу на належному рівні, створює комфортні умови праці операторів машинного доїння. Основною перевагою цієї технології є те, що вона дає змогу автоматизувати процеси доїння, згодовування концентратів, зоотехнічного та ветеринарного обслуговування тварин [6, с. 12].

Тип і конструкція доїльних установок істотно впливає на продуктивність корів за лактацію, а ефективність експлуатації доїльного обладнання залежить від кваліфікації оператора, його ставлення до роботи, умов праці тощо. Так, основною причиною, що знижує якість і продуктивність праці оператора, є його нераціональна робоча поза протягом усього часу доїння [12, с. 106].

Підвищення продуктивності худоби та впровадження досконалої технології утримання тварин забезпечать виробництво більших обсягів молока при меншому поголів'ї, здешевлення виробництва продукції за рахунок скорочення нераціональних витрат кормів й інших матеріальних ресурсів на утримання поголів'я, а отже, зниження собівартості виробництва молока.

Основою інтенсифікації галузі скотарства є запровадження досягнень науково-технічного прогресу, серед яких провідну роль відіграють впровадження сучасних прогресивних технологій виробництва продукції, створення високоякісної кормової бази, поліпшення селекційно-племінної роботи й ветеринарного обслуговування худоби. В цілому, економічний бік ефективності знаходить своє відображення в скороченні затрат праці та ресурсів на одиницю корисного результату. Крім того, рівень ефективності виробництва продукції скотарства залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних чинників, що діють на сучасному ринку продовольства. Раціональний рівень організації виробництва в галузі скотарства є

першоосновою одержання високої результативності господарювання навіть при інших несприятливих умовах, і навпаки, адже макроекономічні чинники не сприяли розвитку виробництва у сільськогосподарських підприємствах, внаслідок чого результати їхньої господарської діяльності в галузі залишаються низькими [13, с. 31–32].

Послідовна інтенсифікація молочного скотарства передбачає не тільки збільшення обсягів виробництва молока, але й подальше підвищення його економічної ефективності. Сутність ефективності інтенсифікації полягає в тому, що збільшення обсягів виробництва продукції відбувається значно швидше, ніж зростання витрат на її виробництво. Суть інтенсифікації молочного скотарства полягає в тому, що з підвищенням продуктивності тварин буде знижуватися собівартість їх продукції тому, що тільки за таких умов найбільш ефективно будуть використовуватися всі ресурси, які беруть участь у виробничому процесі. У практичній діяльності це виражатиметься в збільшенні прибутку та підвищенні рівня рентабельності [2].

Висновок або наукова новизна. Вітчизняне молочне скотарство потребує конструктивних змін і нових підходів до умов господарювання, зокрема, нових методів здійснення виробничої діяльності. Найважливіший напрям її реалізації в ринкових умовах – поглиблення інтенсифікації виробництва на інноваційних засадах, що передбачає його комплексне технічне переоснащення та впровадження новітніх технологій виробництва та організації праці.

Проблеми, що виникли в молочній галузі можна подолати тільки за рахунок інтенсифікації: підвищення рівня та повноцінності годівлі; впровадження промислових технологій і прогресивних форм організації й оплати праці; підвищення загальної культури ведення скотарства; відродження великих спеціалізованих молочних господарств [14, с. 377].

Таким чином, інтенсифікація молочного скотарства являє собою збільшення затрат трудових, матеріальних та інших ресурсів у розрахунку на одиницю продукції чи голову худоби, тобто, по суті зводиться до підвищення інтенсивності використання головного ресурсу в цій галузі – худоби.

Перелік посилань:

1. Мазур Н.А. Проблеми розвитку молокопродуктового підкомплексу Поділля / Н.А. Мазур, Н.М. Суліма // *Економіка АПК*. – 2011. – №12. – С. 32–37.
2. Козак Ю.П. Економічні заходи та перспективи розвитку молочного сектора АПК шляхом інтенсифікації / Ю.П. Козак // *Вісник Білоцерківського державного аграрного університету*. – Біла Церква, 2008. – Вип. 55. – С. 61–66.
3. Семенда О.В. Особливості інтенсивного розвитку молочного скотарства / О.В. Семенда // *Сучасна наука в мережі Internet: Матеріали восьмої міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. 9–11 серпня 2012 р.* – К.: ТОВ «ТК Меганом», 2012. – Ч.1. – С. 39–41.
4. Романів О.В. Організаційно-економічні основи регіонального розвитку молочного скотарства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.07.02 „Економіка сільського господарства і АПК” / О.В. Романів. – Суми, 2005. – 20 с.
5. Вітков М.С. Сутність і фактори інтенсифікації аграрного виробництва / М.С. Вітков // *Економіка АПК*. – 2011. – №1. – С. 53–57.
6. Семенда О.В. Основні напрями інтенсифікації молочного скотарства / О.В. Семенда // *Матеріали III Міжнарод. науч. конф. «Формирование современной науки», 15–17 сентября 2012 г.* // *Научный журнал «Аспект»*. – Донецьк: Изд-во «Цифровая типография», 2012. – С. 11–13.
7. Пархомець М.К. Удосконалення селекційно-племінної роботи у молочному скотарстві Західного регіону України / М.К. Пархомець, О.М. Павленко, В.О. Павленко // *Економіка АПК*. – 2001. – №10. – С. 22–27.
8. Данилевська О.Є. Породоутворення у підвищенні ефективності молочного скотарства / О.Є. Данилевська // *Економіка АПК*. – 2001. – №1. – С. 26–31.
9. Обіход С.В. Формування сировинної бази для розвитку м'ясо-молочної промисловості / С.В. Обіход // *Економіка АПК*. – 2001. – №1. – С. 48–52.
10. Оляднічук Н.В. Інтенсифікація молочного скотарства на інноваційній основі в аграрних формуваннях Черкащини / Н.В. Оляднічук // *Економіка АПК*. – 2007. – №7. – С. 105–111.
11. Смоляр В.І. Технологія виробництва молока – стан та перспективи розвитку / В.І. Смоляр, Т.А. Коломієць // *Молочное дело*. – 2006. – №6. – С. 62.
12. Цинікін І., Календрузь І. Установки для доїння корів / І. Цинікін, І. Календрузь // *Пропозиція*. – №10. – 2011. – С. 104–106.
13. Козіна Н.Ю. Ефективність розвитку скотарства у сільськогосподарських підприємствах Львівщини / Н.Ю. Козіна // *Економіка АПК*. – 2010. – №5. – С. 31–34.
14. Шиманська Т.В. Зарубіжний досвід та перспективи розвитку молочної галузі в Україні / Т.В. Шиманська // *Зб. наук. праць Уманського НУС*. – Умань, 2011. – Вип. 75. – С. 377–383.